

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНOSTІ

Тетяна Василівна Фурдецька,
вихователь-методист
ДНЗ № 4 «Снігуронька»
м. Біла Церква, Україна

Інна Григорівна Молчанова,
вихователь-методист
ДНЗ № 15 «Теремок»
м. Біла Церква, Україна

УДК 37.091.212/3

ОБДАРОВАНІСТЬ: ВИЯВЛЕННЯ І РОЗВИТОК

Реформи, що відбуваються у системі освіти, визначають спрямованість на гуманістично особистісно орієнтовані й розвивальні освітні технології, що зумовлюють зміни відносно дітей дошкільного віку з неординарними здібностями.

Проблема дитячої обдарованості є однією з проблем сучасної науки. Обдарована дитина – рідкісне явище, але такі діти є. Статистика підтверджує: у світі народжується приблизно 40–50 % дітей з помірно розвиненим інтелектом та з тимчасовими затримками у розвитку; майже 20–25 % – з достатньо розвиненим інтелектом й прихованим потенціалом творчості; і лише 4–6 % дітей народжується з високорозвиненими розумовими здібностями й відкритим творчим потенціалом.

Дошкільний навчальний заклад – це перший громадський заклад, що з'являється на життєвому шляху дитини. У ньому вона повинна пізнати тонкощі спілкування з оточуючими людьми. Однак обдаровані діти швидко розуміють власну перевагу, через що або стають лідерами, або відштовхують від себе оточуючих.

Ставши явним лідером, дитина починає швидко соціально зростати (наприклад, обдарована дитина відмінно розмовляє, тому може підказати вихователям, що бажає інший малюк). Вона відчуває власну відповідальність перед іншими дітьми і намагається більше грати з ними. Іноді через це група дітей перетворюється в окреме співтовариство.

Також зустрічаються випадки, коли батьки, чудово розуміючи унікальні здібності власної дитини, роблять неправильний акцент у її вихованні. Вони постійно говорять про винятковість знань та вмінь, ставлячи власну дитину на рівень за вище інших. Будь-який психолог назве таке виховання неправильним, оскільки, у першу чергу, дитина повинна стати частиною суспільства, а вже після цього зможе розкрити себе.

Через таке виховання деякі обдаровані діти в ДНЗ поведуть себе жадливо, поведуться відсторонено від усіх. Напевно кожні батьки бачили дітей у ДНЗ, які грають окремо від інших і не цікавляться труднощами і поведінкою оточення.

Отже, маємо обережно послуговуватися терміном «обдарованість». А що ж це таке? Сучасна психологія подає декілька варіантів визначення. Обдарованість це:

- своєрідне поєднання здібностей, що забезпечують успішне виконання певних видів діяльності (при цьому зазначається, що в обдарованих дітей менш розвинені здібності можуть компенсуватися більш розвиненими);
- сукупність загальних здібностей, що зумовлюють широкий діапазон можливостей людини, а також своєрідність її зацікавлень;
- сукупність задатків, вроджених структур, передумов для успішної діяльності певного характеру, подальшого розвитку та вдосконалення здібностей;

— розумовий потенціал, інтелект людини, цілісна індивідуальна характеристика пізнавальної спроможності та здібностей до навчання; талановитість, наявність внутрішніх передумов для досягнення виняткових успіхів у конкретному виді діяльності.

Учені визначають також загальну обдарованість — сукупність якостей, від яких залежить діапазон інтелектуальних можливостей дитини, рівень і своєрідність діяльності. Загальна обдарованість сприяє розвитку та вдосконаленню спеціальних здібностей і її легко визначити у дошкільному віці. Сенситивними (більш сприятливими) періодами, коли розвиваються певні здібності, є: для музичних здібностей — вік 3–5 років; малювання — 2–4 роки; для оволодіння рідною мовою — 2–5 років; засвоєння математики — 5–8 років; опанування грамоти — 5–8 років тощо.

Фахівці констатують більш ранній прояв мистецьких здібностей, ніж інтелектуальних. До того ж загально-інтелектуальний потенціал на ранніх етапах розвитку дитини визначити важче. Більш ранніми проявами обдарованості є швидке оволодіння дитиною мовленням з великим словарним запасом. Вражає надзвичайна і невгамовна пізнавальна активність обдарованих дітей, дослідницький інтерес, вимога відповісти на численні запитання типу: «ЧОМУ?», «ВІД ЧОГО?», «ЯК ЦЕ ДІЄ?», здатність простежувати причинно-наслідкові зв'язки, відмінна пам'ять, потяг до самостійності й творчості, підвищена концентрація уваги. Цікаво, що вже у віці 3 років обдаровані діти можуть одночасно слідкувати за двома або декількома об'єктами. У 3–4 роки вони читають, рахують, захоплюються різними розумовими заняттями, навіть такими, які їм не під силу, цікавляться географічними мапами тощо. Отже, в розумовому розвитку вони пішли значно далі, ніж їхні ровесники. Така надзвичайність і підвищена розумова активність дитини одразу впадає у вічі і потребує уваги дорослих.

Обдаровані діти зустрічаються в середовищах будь-яких верст населення, незалежно від соціального статусу батьків. Якщо умови сприятливі і сім'я має можливість для всебічного розвитку дитини, її потенційну обдарованість вдається виявити рано і починати розвивати.

Раніше вважали, що обдаровані діти фізично слабші, серйозні і не дуже цікавляться спілкуванням або спортом. Останні дослідження свідчать, що інтелектуально обдаровані діти багато в чому помітно перевершують однолітків. Так, вони раніше починають ходити і говорити, виділяються серед однолітків кращим фізичним розвитком. Такі діти досить комунікабельні. Вони й навчаються краще, ніж звичайні діти: розуміють та запам'ятовують нову інформацію швидко і легко, ставлять багато питань і пам'ятають більше інформації з вивченого.

Багато з них самотужки навчаються читати. Вони без повторень заучують матеріал, легко засвоюють інформацію, швидко помічають зв'язок між окремими явищами і роблять власні висновки. Вони спроможні абстрактно мислити і мають виняткову здатність

мислити нестандартно, висловлювати самостійні судження. Обдаровані діти настирливі, надзвичайно кмітливі, а їх інтереси сягають далеко за межі того, що цікавить їхніх ровесників. Частіше вони тяжіють до спілкування з батьками чи іншими дорослими людьми або з більш інтелектуально розвиненими ровесниками, зі старшими за віком дітьми.

Виникає питання: що робити з такими дітьми? Чи пустити здібності на «самоплин», покладаючись на те, що згодом вони самі собою розвинулися, чи створювати умови для їхнього розвитку? Очевидно, більш результативним і ефективним є другий підхід, оскільки відомо, що розвиток певної якості вимагає відповідних зусиль батьків і вихователів. Наприклад, якщо вихователю помічає, що в дитини розвинений музичний слух, він має підказати батькам відвести дитину на заняття до спеціального навчального закладу.

Дітей з високим творчим потенціалом необхідно вчасно виявити й, не обминувши сензитивного періоду розвитку, забезпечити належні умови для розвитку кожної особистості з урахуванням її здібностей та інтересів.

Відповідно до точки зору багатьох учених обдарованість містить три компоненти:

- 1) пізнавальні здібності та навички;
- 2) творчі здібності;
- 3) емоційно-вольову сферу.

Пізнавальні здібності і навички передбачають опанування великого обсягу інформації, багатий словниковий запас, перенесення засвоєного на новий матеріал, установлення причинно-наслідкових зв'язків, уміння робити висновки, міркувати, висувати гіпотези, застосовувати ідеї на практиці.

Творчі здібності — це здатність до розвитку, дивергентне мислення, гнучкість у мисленні та діях, швидкість мислення, здатність висловлювати оригінальні ідеї, винаходити щось нове, багата уява, сприйняття неоднозначних речей, високі естетичні цінності, розвинена інтуїція.

Особливості емоційно-вольової сфери полягають у реалістичній «Я-концепції», повазі до інших, емпатійному ставленні до людей, толерантності у стосунках з іншими людьми, схильності до самоаналізу, терпимому ставленні до критики, готовності ділитися речами й ідеями, наполегливості у виконанні завдання, незалежності у мисленні й поведінці, прагненні до змагань, почутті гумору, впевненості у своїх силах і здібностях.

Основним підходом у пошуку юних обдарувань необхідно визнати комплекс заходів: медичних, фізичних, психологічних та педагогічних.

На *першому* етапі виявлення обдарованих дітей враховуються відомості батьків і вчителів про високі успіхи в будь-якій діяльності дитини. Одержані результати дозволяють скласти хронологію розвитку дитини. Але потрібно мати на увазі, що такі спостереження можуть бути деформовані природним бажанням батьків побачити у власній дитині щось

надзвичайне. Можуть також бути використані результати групових тестувань, соціологічних опитувань.

Другий етап можна назвати діагностичним. На цьому етапі проводиться індивідуальна оцінка творчого потенціалу й особливостей нервово-психологічного статусу дитини психологом та вчителем. Якщо переважає інтелектуальна сфера, то дитина відрізняється гостротою мислення, допитливістю і легко навчається, виявляючи практичну кмітливість. У цих випадках використовуються методики, спрямовані на визначення базових пізнавальних і мовних параметрів у обдарованих дітей (наприклад, за методикою «Тест структури інтелекту» Амтхауера тощо).

У дітей, обдарованих у сфері академічних досягнень, більш розвиненими можуть бути окремі здібності: мова і література, математика або природознавство тощо. Тому завдання психолога – не лише визначити рівень загального інтелектуального розвитку дитини, а й оцінити тип мислення (може бути використаний Стенфордський тест досягнень).

Діти з творчим продуктивним мисленням відрізняються незалежністю, розкутістю поведінки, здатністю продукувати оригінальні ідеї, знаходити нестандартні рішення, винахідливістю. Така творча спрямованість обдарованості передбачає оцінку їхніх творчих здібностей. Використовується «фігурна форма тесту творчого мислення П. Торренса», «Тест віддалених асоціацій» Медника, вербальний тест мислення «Незвичайне використання» І. Аверіної та особистісних характеристик («Особистісний опитувальник» Г. Айзенка, «Характерологічний опитувальник» К. Леонгарда, Н. Шмішека, «Кольоровий тест» М. Люшера тощо).

Діти, які відзначаються контактністю, значною потребою у спілкуванні й лідерстві, ініціативні, мають високі організаторські здібності, впевнено почувують себе серед однолітків і дорослих. Однолітки завжди обирають їх на головні ролі в іграх і заняттях. У цьому разі допоможуть особистісні методики і соціометрія («Комплексний особистісний соціометричний тест» О. Зворикіна).

Якщо у дитини переважають художні здібності, то вона з раннього віку виявляє схильність до малювання або музики. Психологічне тестування повинно бути спрямоване на оцінку ступеня емоційної стійкості та рівня нейротизму, оскільки ці діти часто відрізняються від інших високою вразливістю і вимагають індивідуального психологічного підходу з боку вчителів.

Обдарованість у руховій сфері виявляється на високому ступені психомоторних реакцій, спритності, значній фізичній силі, розвитку рухових навичок (біг, стрибки). Діагностика обдарованості проводиться методиками визначення зорово-моторної координації («Тест творчих здібностей у дії та русі» П. Торренса).

Багато дітей виявляє високий ступінь обдарованості не в одній сфері, а одразу в декількох. Завдання вчителів і психологів – не лише виявити поліобдарованість, а й удосконалювати та розвивати її.

У наших ДНЗ проводилось дослідження за програмою, що містить:

- діагностику рівня розвитку уяви (О. Дьяченко);
- дослідження якостей творчого мислення дітей 3–7 років (О. Торшилова, В. Морозов).

Аналіз малюнків за тематикою говорить про насиченість пам'яті дітей образами і поняттями з різних галузей. Роботи дошкільнят не відрізняються особливою емоційністю і барвистістю, але в деяких з них можна виявити окремі елементи творчої фантазії.

Для визначення *оригінальності* оцінювались лише ті малюнки, що зустрічаються в групі дітей 1–2 рази. Десятеро дітей отримали 3 бали за малюнок, що зустрічається лише 1 раз (золота рибка, павучок, трактор, газова плита, чайник, соняшник, медуза, світлофор). Але ці малюнки не належать до неіснуючих або абстрактних предметів.

Якісний аналіз зображень дозволяє зробити висновок, що оригінальні малюнки є конкретними, репродуктивними і передають існуючі образи. Конкретні малюнки свідчать про багатство образів пам'яті, сформованості вміння швидко актуалізувати у короткотерміновій пам'яті образи предметів або явищ, що рідко зустрічаються.

У ході дослідження не було виявлено дітей з високим рівнем розвитку уяви та творчого мислення, але переважна більшість мають високий та достатній рівень. Малюнки деяких дітей відрізняються емоційністю, барвистістю та оригінальністю. Не виявлено робіт з низьким рівнем розвитку уяви та творчого мислення. Проведене дослідження показало, що у своїх вигадках дошкільнята винахідливі, їх уява містить відтворюючий та творчий характер.

Уява та творче мислення кожної дитини має індивідуальні особливості. Рівень розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку може істотно відрізнятися, про що свідчить аналіз результатів проведеної діагностики.

На *третьому* етапі діяльності з обдарованими дітьми основну роль мають виконувати вчителі/вихователі, завданням яких є формування і поглиблення дитячих здібностей. Ця вимога реалізується за допомогою спектра педагогічних прийомів та методів. Вони, працюючи з обдарованими дітьми, повинні:

- бути доброзичливими і чуйними;
- розумітися в особливостях психології обдарованих дітей;
- відчувати їхні потреби і інтереси;
- мати високий рівень інтелектуального розвитку, широке коло інтересів та вмінь;
- бути широко ґрунтованими людьми, готовими до виконання обов'язків, пов'язаних з навчанням обдарованих дітей;
- виявляти жвавість, активність, мати почуття гумору (але без схильності до сарказму);
- виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду власних поглядів і прагнути постійного самовдосконалення;
- бути творчою людиною і готовою до подальшого здобуття спеціальних знань.

Зміст діяльності з обдарованими дітьми містить низку завдань, а саме:

- сприяти розвитку кожної особистості;
- якомога раніше виявити обдаровання кожної дитини і максимально сприяти їхньому розвитку.

Рекомендації по роботі з обдарованою дитиною:

- створіть дитині затишні й безпечні психологічні умови для пошуку;
- підтримуйте здатність дитини до творчості;
- терпляче сприймайте дивовижні ідеї, будьте уважні до питань;
- надайте можливість дитині побути на самоті;
- допоможіть дитині створити систему цінностей;
- створіть умови для задоволення основних людських потреб (почуття безпеки, поваги);
- знайдіть слова підтримки для нових творчих починань;
- підтримуйте необхідну для творчості атмосферу.

Поради батькам, які бажають розвивати здібності своїх дітей

1. Не стримуйте розкриття потенційних можливостей психіки.
2. Уникайте однобокості у навчанні та вихованні.
3. Не позбавляйте дитину ігор, забав, казок, створюйте умови для виходу дитячої енергії, рухливості, емоційності.
4. Допмагайте дитині у задоволенні основних людських потреб (почуття безпеки, кохання, повага до себе і оточуючих), тому що людина, енергія якої скована загальними потребами, проблемами, найменше спроможна досягти висот самовираження.
5. Залишайте дитину на самоті та дозволяйте займатися своїми справами. Пам'ятайте, якщо Ви бажаєте своїй дитині добра, навчіть її працювати самостійно.
6. Підтримуйте здібності дитини до творчості та співчуйте у випадку невдачі, уникайте незадовільної оцінки творчих спроб дитини.
7. Будьте терпимими до ідей, поважайте допитливість, реагуйте на запитання дитини. Навчати потрібно не тому, що може дитина, а тому, що вона опанує за допомогою дорослого, показу, підказки.

Поради батькам, які виховують обдаровану дитину

Перше – потрібно любити свою дитину. Приймати дитину такою, якою вона є, беручи участь в розвитку, підтримуючи, а не нав'язуючи свої інтереси, давати дитині можливість вибору. Для розвитку творчого потенціалу необхідна адекватна оцінка сил дитини, та трохи завищена. Всезнайкою вона не ви-

росте, але у неї буде запас сил та впевненість при невдачах, до яких потрібно готувати змалку.

Батьки повинні бути прикладом, адже дитина свідомо переймає Вашу манеру говорити, ходити, працювати, а також відчуття відповідальності за доручену справу. Батьки повинні пам'ятати правило: «Не зашкодь!», оскільки обдарована дитина більш чутлива, тому їй потрібно давати вільний час, щоб побути на самоті, поміркувати, пофантазувати. За допомогою тренінгів батьки мають дати можливість дитині зрозуміти себе та інших. Дорослі часто повинні радитися з психологом щодо виховання обдарованої дитини.

Батьки повинні завжди пам'ятати, що для обдарованої дитини творчість є життєвою необхідністю. Тому потрібно:

- готувати дитину до спостережливості, наполегливості;
- формувати у неї вміння доводити почату справу до кінця,
- виховувати працелюбність, вимогливість до себе, задоволення від процесу творчості, толерантне ставлення до критики, впевненість при невизначеності, гордість і почуття власної гідності, чуйність до аналізу моральних проблем.

Батьки також повинні усвідомлювати, що значна роль у процесі формування особистості обдарованої дитини належить волі. Вольові риси є стрижневими рисами характеру, адже за наявності мети, яку особистість досягає в житті, вона долає перешкоди і має ціль у житті. Цілеспрямовані люди знаходять своє щастя в житті, вміють поставити перед собою чітку, реальну мету. Прагнення досягати цілі робить людину рішучою та наполегливою. І. Павлов стверджував, що для вольової людини труднощі лише збільшують бажання реалізувати мрію. Вони вміють стримати себе, володіють терпінням, витримкою, вміють контролювати власні почуття за наявності перешкод. Ініціативність і творчість поєднані з наполегливістю, рішучістю та витримкою, допомагають обдарованим дітям самореалізуватись.

Таким чином, батьки покликані допомогти дитині відкрити її життєве покликання, реалізувати як особистість. Вони не мають права втратити обдаровану дитину, бо, втрачаючи талант, обдарування, здібність, вони втрачають майбутнє. Батьки повинні бути терплячими, безмежно вірити в дитину, тоді вона виросте хорошою творчою людиною.